

Проф. др Исидор Граорац³

Висока школа струковних студија за образовање васпитача
Нови Сад

**ДИЛЕМЕ ОКО МОДЕЛА А И “АНАЛИЗЕ“
ЕМИЛА КАМЕНОВА**

(Поводом текста Е.Каменова: *Анализа Модела А Основа програма предшколског васпитања и образовања*, стр.14)

Апстракт: У расправи је учињен покушај тумачења и критике „Анализе Модела А...“ коју је обавио др.Емил Каменов. “Анализа „полази од неоснованих претпоставки и заснива се на особеној „аргументацији“; у њој се превидјају и погрешно тумаче идеје и нацела Модела А. Искривљен приказ овог програма произашо је из неадекватног разумевања концепције вртића и предшколског васпитања у радovima А. Марјановића. Највећи број промашаја у овој „Анализе“ у вези је са имплицитним схватањем васпитања као технолошког процеса, превида заједничког живљења као могућности превазилажења непожељних последица професионализације и институционализације васпитања.

Кључне речи: Отворено (друштвено) васпитање, заједничко живљење, аутентичност васпитача и деце, нови односи одраслих и деце, педагогизација детињства, Модел А и Б Основа програма.

Сазнавши у пролеће 2007. да је објављена нова верзија *Основа програма предшколског васпитања...* са великим интересовањем приступио сам читању истог и стога што сам почео припрему новог издања зборника текстова за спремање испита из предшколске педагогије. Обрадовало ме је што је *Модел А* знатно проширен, па ми се на мах учинило толико инструктиван и „практичан“ да би могао заменити обимне методичке приручнике.

Од 90 тих година, још током израде *Основа програма предшколског васпитања*, *Модел А* сам разумео као оријентацију у предшколској педагогији која се налази на трагу професорке Санде Марјановић чије схватање смо препознали као друкчије и особено у нашој педагогији од прве године студија 1967.г. Отуда сам се укључио у израду *Основа програма* 90.тих година покушавајући да докажем предности *Модела А*, те да у наметнутом избору између два модела не треба имати никакве дилеме.

³ isidorkovilj@yahoo.de

Припремајући ово реаговање на „Аналізу“ Е. Каменова схватио сам да забуну у вези са наметнутим и погрешно постављеним дилемама изазивају чак и „Заједничке одлике“ оба модела које је писао колега Каменов.

Намера или циљ с којим је настала ова „Анализа“ налази се у последњој реченици овог памфлета: административно забранити, укинути *Модел А*.

Унапред је јасно, кад се неко подухвати писања с таквим намерама, није спреман за рационални дијалог и стручну расправу. На текст који настане с таквим мотивима не треба узалуд трошити време него се ваља позабавити позадином и скривеним интересима који дотичног актера покрећу на делање.

НЕОСНОВАНЕ ПРЕТПОСТАВКЕ И ПОГРЕШНА ТЕОРИЈСКА ПОЛАЗИШТА “АНАЛИЗЕ”

Пошто су у тексту који је повод ове расправе присутне заблуде и ауторитарна убеђења која је Е. Каменов изражавао током припреме *Основа програма 90*. тих година, преписаћу нека запажања која сам тада изнео у *Просветном прегледу и Педагоској стварности*.

У чему је, заправо, неспоразум? Најпре у томе што се полази од следеће погрешне претпоставке: Ко не разуме васпитање, програм и његову улогу, делатност васпитача онако како то разуме професор Каменов, тај све то **погрешно** разуме. Као да не постоје **различите** концепције васпитања, **различите** концепције програма, **различите** концепције оспособљавања васпитача. Уколико нису по укусу и мери овог педагога не мора да значи да су погрешне, да су за одбацивање. Оне су, напосто, **другачије!** Проблем је у томе што проф. Каменов неће, изгледа и не може, да прихвати право на постојање другачијег и различитог. */Просветни преглед, 1994/*

Ситуација у којој смо се нашли, што се програма предшколског васпитања тиче, изнуђена је, резултат сукоба интереса и међусобних неспоразума учесника у расправи, али и неспоразума актера са самим собом.

У вези са легализовањем *Модела Б Основа програма*, проф. Каменов прећуткује неке значајне чињенице. Он јесте „позван у Министарство просвете“ и „понуђено му је да састави нову верзију *Основа програма*“ */Просветни преглед, 4.II 1996/*. Значајно је оно што је овом позиву предходило: Е. Каменов је спречио својом агресивношћу и подршком оних који нису предшколски радници усвајање припремљених *Основа програма*.

Погрешно убеђење професора Каменова да „није могуће припремити дете за нешто а не задати програм...“ утицало је одлучно на његов имплицитни и експлицитни одговор на питање: ШТА ЈЕ ВАСПИТАЊЕ И ШТА ВАСПИТАВА У ДЕЧИЈЕМ ВРТИЋУ?

За схватање овог педагога могло би се рећи исто што и за догматски марксизам у педагогији : ту се као законитости васпитања постулира право да се манипулише дететом /упор. Марјановић 1978/.

Када се у литератури о предшколском васпитању критикује „обрађивање деце“, оно се не разуме као спорадична појава присутна у раду **неких** васпитача,

него као структурално обележје институционалног образовања, произишло из општег историјског процеса рационализације која се у нашем домену манифестује као сврсисходна, технолошка делатност. Битни елементи структуре институционалног образовања су отуђени, формализовани односи, професионализација, убеђење да се професионална деформација и отуђење институције могу превазићи детаљним програмима и педагогизацијом укупног живљења.

У таквом настојању, повећана контрола и усмеравање, **педагогизација** детињства морају бити схваћени у вредносно негативном смислу.

Када се на тај начин разуме васпитање и оно што васпитава у дечијем вртићу, сасвим друкчије се одговара на питање: **како** правити програм, шта он садржи и **каква** је његова функција.

Новија искуства и сазнања су потврдила да није главни проблем садржај програма, СЛОВО, оно што у њему пише, него **пут и начин** којим се до њега дошло. Без обзира шта је и како било написано у *Основима програма* које нуди Емил Каменов, **начин** на који је до тога дошао, како своје „програмске захтеве“ намеће, могу само ометати креативност васпитача и деце.

Нису ми познати васпитачи и вртић у коме се живи и ради аутентично, постижу добри резултати тако што се „реализује“ туђ, наметнут програм. /*Педагошка стварност*, 1996/

1. „Како ће деца испољавати интересовање за нешто о чему не знају ништа....?“ /Оваква банална симплификација сусрета детета и околине, погрешно схватање процеса учења, дословце се понавља на стр. 4 и 6 „Анализе“. Вероватно би тешко било наћи васпитачицу одушевљену *Моделом Б* која дечију радозналост разуме као њен врли ментор.
2. „Ако су неки васпитачи опредељени за супротан модел, постижали и постижу добре резултате...Какви би тек њихови резултати били да су имали бољи програм...“ /с.14/. Па, зар није јасно : васпитачи су већ одабрали онај програм који је за њх „бољи“! Овај хипотетички приговор само указује на стару заблуду Е. Каменова: “Није могуће припремити дете за нешто а не задати програм“/упор. Граорац 1996/.
3. „Заправо, садржаји се у неким случајевима наводе у облику примера, али нису систематски и целовито изложени, чиме је доведена у питање остварљивост програма /сиц!/, односно, нарушен дидактички принцип поступности и систематичности“/с.5/. Овом неоснованом и конфузном опаском, коју проф. Каменов сматра значајном у својој „Анализе“, само се изражава застарело схватање садржаја и функције програма у процесу васпитања.
4. Зашто ја ова „Анализа“ тако површна и усмерена на сасвим споредне недостатке **Модела А**? Стога што се на основу педагогије Е. Каменова и са становишта *Модела Б* нити може озбиљно разумети нити критиковати *Модел А*. Али за остваривање изреченог наука – укидање *Модела А* – тако нешто и није потребно.

ОСОБЕНОСТ „АРГУМЕНТАЦИЈЕ“ И КРИТИКЕ

Пошто је утврдио да у *Моделу А* не постоје ваљано формулисани циљеви нити је на прави начин схваћена њихова функција, Е. Каменов просуђује својом волшебном логиком: „Ако нема таквог полазишта, онда нема ни задатка васпитача, активности деце, садржаја васпитно-образовног рада, нити евалуације резултата примене програма. Једном речи – нема програма“/с.8/. После оваквог суда остаје да се питамо: Зар је могуће да ауторка инкриминисаног програма, после више година рада као педагог у једном од најбољих београдских вртића, учешћа са васпитачима у бројним пројектима и акционим истраживањима, одбране магистарског рада о тематском планирању, објављених оригиналних радова о предшколском васпитању не зна како треба да изгледа добар програм за вртић. *Модел А* неоспорно то и јесте, без обзира на све инсинуације и заједљиве примедбе колеге Каменова.

Тешко је замислити да после толико година рада са васпитачима, проф. Каменов буде убеђен да сви они обављају васпитно-образовну делатност сагласно са шемама према којима је он конструисао програм и своје бројне приручнике.

Можда бројне заблуде овог професора педагогије произилазе управо из његовог охолог убеђења да у Србији нема и не може бити добрих вртића и добрих васпитача уколико не следе његове програме и његова методичка упутства.

Претпостављам да проф. Каменов зна, као и свака васпитачица која размишља о оном што ради, да слово програма има далеко мањи непосредни значај за васпитну праксу но што се то у овој „*Анализи*“ претпоставља.

На једном предавању васпитачима у Новом Саду, пре двадесет и више година, проф. И. Ивић је рекао да је рад васпитача у француским вртићима уједначенији него у Србији, иако у Француској немају од министарства прописан званичан програм.

Сви који су пре три деценије радили у просвети односили су се према програму као према законском документу чије се такорећи свако слово морало „примењивати“. Додуше, у то време смо мање знали о механизмима и посредницима између тзв. теорије и тзв. праксе. О скривеном курикулуму /имплицитној педагогији/ нико није говорио. Таква сазнања су две деценије саставни део и емпириских студија код нас, с њима се изричито рачуна у *Моделу А*, док их проф. Каменов сасвим превиђа.

ПРЕВИДИ И ПОГРЕШНА ТУМАЧЕЊА *МОДЕЛА А*

1. Схватање детета, вртића, васпитања и улоге васпитача у *Моделу А* представља континуитет у односу на схватања изложена у *Основама програма* из 1975. која је писала А. Марјановић. У *Моделу А* су развијене, конкретизоване и каткад радикалније изражене идеје и начела које ће 80.

тих година развијати професорка Марјановић критиком институционалног васпитања и уобличавањем теорије друштвеног /отвореног/ васпитања. Ни у теоријским расправама код нас нити другим текстовима нису схватања Санде Марјановић доследније развијена него у овој верзији *Модела А*.

2. *Модел А* представља програм у коме детињство има „централну вредност“ /ООПП, с.21/.
3. „Предшколска установа јесте место живљења предшколског детета“ и место „за остваривање родитељског позива“/ООПП, с.27,28/.
4. У *Моделу А* се на више места указује на **повезаност смисаоног живљења и образовања**.
5. Аутентичност васпитача, деце и заједничког живљења је циљ, средство, метод и облик постојања у вртићу.
6. Установа је место живљења деце а не простор за реализацију програма /ООПП, с.28/.
7. Улога васпитача у мењању структуре институције у отворен систем васпитања /ООПП, с.37/.
8. Фолклор, историја и религија као извори садржаја и активности; активности везане за традицију, народне обичаје и ритуале /исто, с.30,31/.
9. Живот васпитава, заједничко живљење је боље од васпитања.
10. У ОП из 1975, налазе се ближа одређења „живљења“ у вртићу. Кад се говори о *Начелима за организацију васпитно-образовне делатности*, наводи се једно од начела: *Организација живота у предшколској установи* која треба приближити „природним условима живота детета“/1975; 368/. У оквиру исте проблематике упозорава се „да дечији вртићи не буду само место где се деца припремају за живот већ да буду сам тај живот“.

Циљ и задаци институционализованог друштвеног васпитања /Само после неколико година А. Марјановић одлучно разликује институционално од друштвеног васпитања!/ *у области друштвено-моралног развоја* су у следећем: „-да подржи, развије и култивише прве покушаје деце да дубље разумеју и објасне основне манифестације људског живљења, односно њихову природну потребу да себе виде и доживе у склопу наше шире друштвене стварности, њене прошлости, садашњости и будућности. У том смислу задатак је предшколског васпитања да помогне детету да на свој начин доживи и изрази вредност и лепоту људи и њиховог рада, патос живљења“ /исто, с. 366/.

Нико код нас није на такав начин говорио о задацима васпитања. Ми, међутим, не можемо на исти начин мислити живот и васпитање. Тешко је и замислити како би професорка Марјановић садржински одредила **заједничко живљење** у вртићу данас. Филозофско – антрополошки смисао и значење уздицања **заједничког живљења** у *Моделу А* тек треба да буде истражен и формулисан. Стицање дубљег увида у однос васпитања и заједничког живљења представља обавезу свих који на поменути претпоставкама разумеју вртић и одрастање предшколске деце, и желе да их развијају на трагу професорке Марјановић која је, заједно с Бетелхајмом, тврдила: „Данас, као и у минулим

временима, најважнији, а уједно и најтежи задатак у одгоју детета јесте – помоћи му да нађе смисао живота“/Betelhajm 1979;17/.

ВАСПИТАЊЕ КАО СВРСИСХОДНА ДЕЛАТНОСТ, КАО ТЕХНОЛОШКИ ПРОЦЕС

Опасност од **рационализације**, свођења целокупне рационалности на технолошку препозната је у нашим друштвеним наукама и филозофији још крајем 60. тих година. О противречностима и дехуманизацији који прате институционализацију и професионализацију васпитања писала је још пре две деценије код нас А. Марјановић. Васпитање као сврсисходна делатност претвара се у технологију обрађивања деце. Предшколске установе су постале „вештачка средина која оживотворује научна знања и заблуде, педагошка начела и догме, имплицитне животне филозофије и предрасуде. Деца, њихов животни контекст и стварна проблематика су најчешће подређени том замишљеном нацрту и његовој унутрашњој логици. На тај начин она постају **предмет обраде** / подв. И.Г./, наместо субјекта за кога је учење смисаоно...“/Предшколско дете, 4/1982; 405/. У канадском програму /Quebec/ такође се тврди: „превасходно је важно да се дете посматра као **личност**, а не као предмет обраде“/1992; 4/. То је заправо полазиште сваке праве хуманистичке педагогије. Стога се програми васпитања, као наш **Модел Б**, који постулирају обрађивање деце не могу сматрати хуманистичким.

Професору Каменову није познат технолошки проблем у образовању. Почетком XX века формулисали су га у педагогији Керштенштајнер и С. Хесен /упор. Граорац 2003/, а пре четири деценије ово је била омиљена тема наших филозофа. У *Моделу А* овај проблем се наслућује и на особен начин превазилази. Поред основног указивања на **смисао** и **аутентичност**, то је постигнуто и оваквим једноставним порукама – изазовима: Установа није простор за реализацију програма већ место живљења деце /ООРР, s.28/.

У Европи данас постоје алтернативни, радикални хуманистички модели и пракса у неговању нових односа и равноправности деце и одраслих. То се, наравно, односи и на избор циљева и садржаја, још више на изражавање новог сензибилитета савременог детета, чије сведочење: Ја знам најбоље шта је за мене добро! Представља велики изазов и шансу у образовању.

УМЕСТО ЗАКЉУЧКА

1. Емил Каменов сматра да је главни недостатак *Модела А* што не садржи систематски изложене циљеве, садржаје и активности, док Аријана Миљак тврди да је управо то обележје „стarih модела програма“, нешто „слично ономе што смо имали прије“, али да је „занимљив примјер да у једној држави /Србији/ службено постоје два различита програма“ који представљају „два супротна приступа предшколском одгоју и образовању“/ Миљак, 2007 ;194,195/. Међутим, ни Е. Каменов није

пружио научне и/или искуствене аргументе у прилог свог убеђења да без система циљева, активности и садржаја – нема доброг програма, као што ни А. Миљак не наводи разлоге зашто такав „стари модел“ није добар, зашто је напуштен.

2. Основне карактеристике схватања васпитања, програма и вртића које заступа Е. Каменов, у име којих критикује **Модел А** произилазе из приватне филозофије васпитања, здраворазумског мишљења и тзв. практичног искуства. Отуда у таквој „Анализи“ није упућена ниједна дубља примедба нити је постављен неки дубљи проблем предшколског васпитања.
3. У расправама о предшколским програмима не излажу се филозофско – историјски оквири нити експлицирају друштвена ограничења и консеквенце интервенција у образовање. Навешћу само две тврдње Санде Марјановић које указују на далекосежно социјално – историјско значење концепције програма и вртића:
 - А. Демократски однос између васпитача и деце није могућ у недемократском друштву.
 - В. „Институционално васпитање је несумњиво творевина једне одређене епохе развоја друштва и цивилизације, коју социјализам хоће да укине и превазиђе. Гледајући из овог угла, институционално васпитање би у социјалистичком друштву морало да буде укинута“/Марјановић 1982;407/.
4. Разумевање наших данашњих неспоразума око програма не може се постићи анализом концепција програма и различитих схватања предшколског васпитања. Приморани смо да се бавимо споредним и погрешним питањима откако је Емил Каменов 90. тих година агресивношћу успео да се у Србији озваничи његов програм. Могло би се рећи да је *Модел Б* прављен сходно схватањима вртића и програма од пре 1975. када су објављене прве **Основе програма**. У *Моделу А* се развијају циљеви и задаци, начела и концепција друштвеног васпитања коју је обличавала професорка Марјановић 80. тих година /упор.*Предшколско дете* 1987/1-4/.
5. Кад би се о предшколској педагогији и вртићима у Србији судило на основу „Анализе“ Е. Каменова и распрострањености *Модела Б* у предшколским установама, могло би се рећи да смо **назадовали** у односу на осамдесете године. У извесном смислу, данас су такође сужене друштвено историјске претпоставке, умањене могућности за трансформацију институционалног у друштвено васпитање мале деце. Нихилистичко пустошење које хара светом захватило је снажно и нашу земљу. Отуда ова „Анализа“ Е. Каменова делује као прави лов у мутном.

ЛИТЕРАТУРА

1. **Граорац И. /1994/:** *Опасност од заблуда*, Просветни преглед 15.XI
2. **Граорац И. /1996/:** „*Није могуће припремити дете за нешто а не задати програм....*“
3. Педагошка стварност бр.3-4
4. **Граорац И. /2003/:** *О потреби критике технологије у педагогији и образовању*, у: *Технологија-информатика- образовање 2 /Зборник/*, Београд-Нови Сад
5. **Марјановић А./1982/:** *О ванинституционалном васпитању /Дискусија/ Предшколско дете, бр.4*
6. **Марјановић А./1987/:** *Одабране расправе и чланци*, Предшколско дете бр.1-4.
7. **Милјак А./2007/:** *Теоријски оквир сукострукције курикулума раног одгоја*, у: **Курикулум**-Теорије-Методологија-Садржај-Структура, ур. V. Previsic, ŠK, Zagreb
8. **Опште основе предшколског програма/ООПП/:** **2006/:** Просветни преглед, Београд
9. *Основе програма васпитно образовне делатности, дечијих вртића...* /1975/, Службени гласник бр.5-6
10. **Шонебек Х.в./2006/:** *Комуникација са децом у доба постмодерне*, у: *Развијање комуникационих компетенција наставника и ученика*, Педагошки факултет, Јагодина; исто у: Педагошка стварност бр.1-2/2006. и *Наша школа*, Сарајево бр.36/2006

Isidor Graorac, Ph.D., Associate Professor

High School for Profesional Studies for education for educators, Novi Sad

DILEMMAS ABOUT THE MODEL A AND THE “ANALYSIS” OF EMIL KAMENOV

Abstract: *In this reconsideration, it is made a try with an explanation and critics of the “Analysis of A model” which was done by Emil Kamenov. The “Analysis” is based on unchecked assumptions and is based on individual “arguments” ; in it the ideas and principles of A model are predicted and wrongly explained. Wrong portray of this program is coming from inadequate understanding of the conception of preschool education in works of A. Marjanovic. The most numerous missing in this “Analysis” is related to implicit understanding of education as an technological process, not understanding of mutual living as the possibility of overcoming of unwanted consequences of professionalism and education.*

Key words: Open education, mutual living, authentic of educators and children, new relationships between older people and children, pedagogization of childhood, Model A and B the base of the program